

IZHODIŠČA ZA SODELOVANJE V NATEČAJU INKUBATOR PRILOŽNOSTI 2024

Ozadje

O Nacionalnem inštitutu za javno zdravje (NIJZ)

Nacionalni inštitut za javno zdravje (v nadaljevanju NIJZ) je terciarni zdravstveni zavod na področju javnega zdravja v Sloveniji, katerega glavni namen je proučevanje, varovanje in zvišanje ravni zdravja prebivalstva Republike Slovenije (v nadaljevanju RS) s pomočjo ozaveščanja prebivalstva ter vzpostavljenih presejalnih programov in drugih preventivnih ukrepov. Poslanstvo NIJZ je z medsektorskim povezovanjem prispevati k boljšemu zdravju in blaginji prebivalcev Slovenije. Glavne dejavnosti NIJZ zajemajo spremljanje in ocenjevanje zdravja prebivalstva in sistem zdravstvenega varstva, prepoznavanje groženj zdravju in oblikovanje ukrepov za njihovo obvladovanje, vodenje zbirk podatkov s področja zdravja in zdravstvenega varstva ter krepitev zdravja in oblikovanje strokovnih podlag za sprejemanje zdravju prijaznih politik, programov ter ukrepov za preprečevanje bolezni.

NIJZ je strokovna organizacija s področja javnega zdravja, ki s pomočjo raziskav in analiz ocenjuje zdravstveno stanje prebivalcev kot celoto, zdravstveno stanje po posameznih skupinah, spremlja kazalnike zdravstvenega varstva prebivalcev in izvaja, podpira ter razvija ostale temeljne funkcije sodobne družbe na področju javnega zdravja. Vse to izvaja z namenom spodbujanja ključnih deležnikov v različnih resorjih družbe, da ustvarijo okolje in pogoje za ohranjanje in krepitev zdravja, ter opolnomočenja vseh prebivalcev, da sprejmejo odgovornost za ohranitev in krepitev zdravja ter si zanj prizadevajo tekom celega življenja.

O HPV

Kaj je HPV?

Humani (človeški) papilomavirusi (HPV) so virusi, s katerimi pride v stik večina spolno aktivnih oseb, tako v Sloveniji kot tudi drugje po svetu. Po podatkih mednarodnega referenčnega centra za HPV poznamo več kot 200 različnih genotipov, od tega približno 45 genotipov HPV povzroča okužbe spolovil, rodil, zadnjika in ustnega dela žrela. Okužba s HPV v večini primerov poteka brez simptomov ali znakov, lahko pa privede do nastanka predrakavih ter rakavih sprememb. HPV so glavni vzrok za nastanek genitalnih bradavic in raka materničnega vratu, povezani pa so tudi z nastankom drugih rakov in papilomov grla, tako pri moških kot pri ženskah.

Kako se HPV prenaša in kako pogoste so okužbe s HPV?

HPV se prenašajo s tesnimi stiki s kožo ali sluznico okužene osebe, najpogosteje pri spolnih odnosih (vaginalni, analni, oralni). Okužbe s HPV so najpogostejše spolno prenosljive okužbe in večina spolno aktivnih oseb se vsaj enkrat v življenju okuži s HPV. Večina ljudi se okuži že kmalu po začetku spolne dejavnosti, zato je pogostost okužb najvišja pri mladostnikih in mlajših odraslih, starih 15-25 let. Okužba je pogosta pri moških

in ženskah.

Okužba v večini primerov poteka brez simptomov in znakov, zato večina ljudi ne ve, da so okuženi s HPV, vendar pa lahko kljub temu prenesejo okužbo na svojega spolnega partnerja. S HPV se namreč lahko okužimo tudi v primeru, če partner nima nobenih simptomov in znakov okužbe. Okužbe s HPV so bolj pogoste pri tistih, ki imajo veliko spolnih partnerjev ali imajo spolne odnose z nekom, ki ima veliko partnerjev. V redkih primerih se lahko HPV prenese z okužene matere na novorojenčka ob porodu.

Kako lahko zmanjšamo možnosti za okužbo s HPV?

Eden najbolj učinkovitih ukrepov za preprečevanje okužb s HPV in njenih posledic je cepljenje proti HPV.

Možnosti za okužbo s HPV lahko zmanjšamo tudi tako, da upoštevamo ABC princip varne in zdrave spolnosti:

A – »abstinenca« ali odložitev prvega spolnega odnosa na obdobje večje zrelosti, s partnerjem, ki ga poznamo in mu zaupamo,

B – »bodi zvest« ali zvestoba dveh partnerjev (osebe, ki imajo v življenju več spolnih partnerjev, imajo večje tveganje za okužbe s HPV in tudi druge spolno prenosljive okužbe),

C – »condom« oziroma kondom, njegova pravilna in dosledna uporaba za zaščito tako pred nezaželeno nosečnostjo kot pred spolno prenosljivimi okužbami (kondom pomembno zmanjša tveganje za okužbo s HPV, vendar je zaradi prisotnosti HPV na drugih mestih kože in sluznic ne prepreči popolnoma).

Kakšni so znaki okužbe s HPV?

Okužbe s HPV večinoma potekajo brez značilnih simptomov in znakov, zato večina ljudi ne ve, da so okuženi. Pri večini oseb (90 %) okužba v dveh letih spontano mine, pri nekaterih (10 %) pa se lahko razvije perzistentna (dolgotrajna) okužba s HPV, ki lahko vodi v nastanek genitalnih bradavic ali določenih rakov.

Okužbe z manj nevarni genotipi HPV lahko povzročijo genitalne bradavice. Kažejo se kot bradavičasti izrastki ali cvetačaste tvorbe, ki se pojavijo v predelu spolovil, rodil ali zadnjika. Genitalne bradavice se v povprečju pojavijo nekaj mesecev po okužbi s HPV. Okužbo z manj nevarnimi genotipi HPV povezujemo tudi z nastankom papilomov grla, ki lahko povzročajo hripavost in težave pri dihanju, v redkih primerih pa lahko povzročijo življenjsko ogrožajočo zaporo dihalnih poti.

Dolgotrajne okužbe z nevarnejšimi genotipi HPV lahko vodijo v nastanek predrakavih in rakavih sprememb v področju spolovil, rodil, zadnjika in ustnega dela žrela. Od okužbe do razvoja predrakavih in rakavih sprememb načeloma poteče več let. Od rakavih sprememb je najpogostejši rak materničnega vratu. Prvi simptomi in znaki raka materničnega vratu se večinoma pojavijo pozno in se lahko kažejo kot krvavitev oziroma rjavkast izcedek (po spolnem odnosu, med menstrualnim ciklusom ali v pomenopavzalnem obdobju), dolgotrajen smrdeč izcedek iz nožnice, bolečine pri spolnih odnosih, bolečine v spodnjem delu trebuha.

Ali se okužba s HPV lahko zdravi?

Za okužbo s HPV ni zdravila. Lahko pa se zdravijo bolezni, ki nastanejo kot posledica te okužbe, kot npr.

predrakave spremembe materničnega vratu in rak materničnega vratu ter genitalne bradavice.

O RAKU MATERNIČNEGA VRATU

Kakšna je povezava med okužbo s HPV in rakom materničnega vratu?

Približno 45 genotipov HPV lahko povzročata manjše spremembe celic materničnega vratu, ki so navadno brez posledic. Vsaj 13 genotipov HPV, ki veljajo za nevarnejše (onkogene), pa lahko povzročita pomembnejše spremembe celic materničnega vratu, ki v redkih primerih pripeljejo do vznika raka materničnega vratu. Praktično vsi primeri raka materničnega vratu (99%) so vzročno povezani z okužbo s HPV.

Kako pogost je rak materničnega vratu?

Rak materničnega vratu je enajsti najpogostejši rak pri ženskah in četrty najpogostejši rak pri mladih ženskah (25-49 let) v Evropi. V državah Evropske unije in Evropskega gospodarskega prostora za rakom materničnega vratu letno zbolijo okoli 31.000 žensk, več kot 13.000 jih umre. Za razliko od številnih drugih rakov, za katerimi primarno zbolevajo starejše osebe, se rak materničnega vratu pojavlja pri mlajših ženskah v rodni dobi.

Kljub nekaterim učinkovitim ukrepom (presejalni program ZORA in cepljenje) je rak materničnega vratu še vedno javno zdravstveni problem tudi v Sloveniji. V Sloveniji letno zbolijo okrog 120 žensk, med 40 in 50 pa jih umre. Poleg tega se v Sloveniji na leto operativno zdravi preko 1600 žensk, pri katerih so bile odkrite predrakave spremembe, ki so posledica dolgotrajne okužbe z enim od nevarnejših genotipov HPV. Zaradi izjemno uspešnega odkrivanja najbolj zgodnjih oblik raka materničnega vratu v sklopu državnega programa ZORA je smrtnost zaradi tega raka v Sloveniji pod evropskim povprečjem.

Kakšna je povezava med okužbo s HPV in drugimi rakavimi obolenji?

Poleg raka materničnega vratu povzročajo trajne okužbe z nevarnejšimi genotipi HPV tudi 25-78% drugih rakov spolovil, 88% raka zadnjika in 31% raka ustnega dela žrela pri ženskah in pri moških. Ta rakava obolenja so sicer redkejša kot rak materničnega vratu, vendar pogostost nekaterih rakov (npr. raka ustnega dela žrela pri moških) narašča.

CEPLJENJE PROTI OKUŽBI S HPV

Ali obstaja cepivo proti okužbi s HPV?

Pred okužbo s HPV se je možno zaščititi s cepljenjem. V Sloveniji je na voljo devetvalentno cepivo, ki varuje pred sedmimi najpogostejšimi nevarnejšimi genotipi HPV, ki lahko povzročajo predrakave spremembe in raka materničnega vratu ter nekatere druge rake spolovil, danke in ustnega dela žrela, ter pred dvema manj nevarnima genotipoma HPV, ki povzročata genitalne bradavice.

Kako je z okužbo s HPV pri moških in zakaj je pomembno, da se cepijo tudi fantje?

Okužba s HPV lahko pri moških povzročata raka zadnjika, penisa, raka ustnega dela žrela in genitalne bradavice. Cepljenje fantov proti okužbam s HPV lahko zmanjša pojavljanje teh obolenj. Ker so moški tudi prenašalci okužbe s HPV, pa lahko cepljenje posredno vpliva tudi na zmanjšanje pojavljanja raka materničnega vratu in drugih s HPV povezanih obolenj pri ženskah. Vključitev fantov v nacionalni program cepljenja je pomemben korak k vzpostavitvi kolektivne imunosti proti najpogostejšim genotipom HPV. Klinične raziskave so pokazale, da je cepivo proti HPV imunogeno (sproži odziv imunskega sistema in nastanek protiteles) in varno tudi pri moških ter učinkovito pri preprečevanju predrakavih sprememb zadnjika in genitalnih bradavic, ki so vzročno

povezane z določenimi genotipi HPV, tudi pri moških.

Kako je s cepljenjem odraslih proti HPV – ali je učinkovito?

Po programu cepljenje se proti HPV cepijo šestošolke in šestošolci, saj je v tej starosti cepljenje najbolj učinkovito in tudi najbolj smiselno ga je opraviti pred začetkom spolne aktivnosti (pred možno izpostavitvijo okužbi s HPV). Je pa cepljenje vseeno priporočljivo do 26. leta starosti, po tem letu pa po individualni presoji, glede na tveganje za okužbo. Cepivo varuje pred okužbami z določenimi genotipi HPV, s katerimi oseba še ni bila okužena, zato je cepljenje manj učinkovito, če se je oseba že okužila z enim od genotipov HPV, proti katerim ščiti cepivo. Cepljenje ne zdravi že prisotnih okužb s HPV ali njihovih zapletov.

Zakaj je cepljenje proti HPV pomembno?

Cepljenje proti HPV varno in dolgotrajno zaščiti pred okužbo z določenimi genotipi HPV. Cepljenje proti HPV je pomemben in sodoben javnozdravstveni ukrep na področju preprečevanja genitalnih bradavic in s HPV povezanih predrakavih ter rakavih sprememb pri obeh spolih. S tem cepljenjem se pri cepljenih osebah kasneje v življenju zmanjša tveganje za predrakave spremembe in raka materničnega vratu ter nekatere druge rake spolovil, zadnjika in ustnega dela žrela, kot tudi za njihovo zdravljenje z morebitnimi zapleti (npr. prezgodnji porod zaradi odstranitve dela materničnega vratu).

Več informacij

Več informacij o okužbi s HPV, raku materničnega vratu in cepljenju proti HPV tem je na voljo na [naslednji povezavi](#).

Knjižico Blazno resno o HPV najdete na [naslednji povezavi](#).

Pomembne informacije za dekleta o okužbi HPV in cepljenju najdete na [naslednji povezavi](#).

Informacije o cepljenju proti okužbam s humanimi papilomavirusi (HPV) najdete na [naslednji povezavi](#).

Pripravi

Center za komuniciranje, NIJZ

